

دانشگاه شاهد

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش :

علوم قرآن و حدیث

عنوان :

اصول زندگی معنی‌دار و رشد یافته با دعای ابوحمزه

استاد راهنما :

حجت الاسلام احمد آکوچکیان

استاد مشاور :

حجت الاسلام علی اصغر هادوی

دانشجو :

زهرا صفری خوشمکانی

زمستان ۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شاهد

دانشگاه شاهد

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش :

علوم قرآن و حدیث

عنوان :

اصول زندگی معنی دار و رشد یافته با دعای ابو حمزه

استاد راهنما :

حجت الاسلام احمد آکوچکیان

استاد مشاور :

حجت الاسلام علی اصغر هادوی

دانشجو :

زهرا صفری خوشمکانی

زمستان ۱۳۹۱

تقدیم به

این پایان نامه را با کمال افتخار و امتنان تقدیم می‌نمایم به:

او که خاک از سجده‌گاه بندگی خالصانه‌اش، شکوفه‌باران می‌شود و چشمه‌های معرفت از محراب عبادتش می‌جوشد. او که از درخشش نگاهش، هزار فانوس، هدیه زمینیان می‌شود و از بهار کلامش، دروازه‌های بهشت، بر اهل خاک گشوده می‌شود. او که آبی نیایش را در دریای بی‌کرانه جانش به بشریت هدیه داده و از خنکای نسیم روضه رضوان زهد و تقوایش، دل‌ها را طراوت می‌بخشد. مسافر عاشورایی، شاهد شهادت و شاعر شعر نینوا. زینت عبادت پیشگان، همدم بی‌نویان و شبیه‌ترین کسان به امیرمؤمنان علی علیه السلام

امام علی بن الحسین علیه السلام

و نیز تقدیم به:

روح پدر بزرگووارم که مایه آرامش دلم

و مادر مهربانم که صفای نگاهش بدرقه پشتکارم بود.

تشکر و قدردانی

- شکر شایان نثار ایزد منان که توفیق را رفیق راهم ساخت تا این پایان نامه را به پایان برسانم.

- با تقدیر و درود فراوان خدمت مادر بسیار عزیز، دلسوز و فداکارم که چراغ وجودش همواره روشنگر راه من در سختی‌ها و مشکلات بوده است و با تشکر از مساعدت‌های بی‌شائبه عموی بزرگوار، برادران عزیز و خواهر مهربانم. می‌کوشم تا موجب افتخار آنان باشم.

- با تقدیر و تشکر شایسته از استاد فرهیخته «جناب حجه الإسلام و المسلمین احمد آکوچکیان»، آموزگار نگارنده در احیای نگاه به خود، زندگی، آرمان و روش برگزیده برای احیای دین مصطفای نبی ﷺ، و همواره راهنما و راه‌گشا در شکل‌گیری و به ثمر رسیدن پایان‌نامه‌ام؛ و با سپاس بی‌دریغ خدمت استاد فرزانه «جناب حجه الإسلام و المسلمین اصغر هادوی» برای راهنمایی‌های صمیمانه و مشفقانه؛

- با سپاس بی‌دریغ خدمت دوستان گران‌مایه‌ام خانم‌ها راحله عباسی، زهره زمانی و زهرا نجفی و همه همکاران مرکز تحقیقات استراتژیک توسعه که مرا صمیمانه و مشفقانه یاری دادند.

- و با تشکر خالصانه خدمت همه کسانی که به نوعی مرا در به انجام رساندن این مهم یاری نمودند.

چکیده

نیایش یا دعا، خواهانی (از فرانیاز تا فرانگیزش رشد) خودآگاه انسانی در آستانه حضرت خداوندی در تفسیر ابعاد حیات و رشد اوست. نیایش کانون فرانگیزشی حیات طیبه یا زندگی رو به آرمان رشد در الگوی انبیایی، قرانی - اوصیایی است. حیات به معنای فرایند گردیدن آزادانه و از سر انتخاب آدمی است که در آن عنصر تغییر و حرکت رو به هدف و جهت برگزیده وی قرار دارد، به این قرار حیات رو به آرمان رشد یا حیات طیبه، جریان تکاپوی همه جانبه همه ابعاد وجودی فردی و اجتماعی آدمیان از سر اختیار خلاق رو به آرمان یاد شده پیشنهادی انبیایی است و دعای ابوحمزه از زمره جامع‌ترین ادعیه گزارش‌گر خواهانی جامع حیات طیبه و فرانگیزش رشد است. دعای ابوحمزه، جامع‌ترین سطح فرانگیزش رشد و جامع‌ترین الگوی زیست انسانی و جامع‌ترین تجربه شخصیتی و هویتی را در اختیار می‌گذارد. این نظریه جامع حیات کدام است و الگوی زیست مبتنی بر این نظریه جامع دارای چه ساختاری است؟ دعای ابوحمزه متن نیایشی راهبرنده مخاطب به این «الگوی جامع حیات» است. و پژوهش پیشنهادی بر آن است تا به مدد تفسیر ترتیبی دعای ابوحمزه و استنباط اصول ساختاری یک الگوی جامع حیات به پردازش الگوی موضوعی - نظام‌واره حکمت نیایش شناخت حیات پردازد. تحقیق پیش‌رو این الگوی جامع نگر را به مدد آن الگوی ساختاری به وسع ظرفیت پژوهشی این قلم پیشنهاد می‌کند.

کلید واژگان: ، نیایش، حیات، رشد، حیات طیبه، نظریه حیات، دعای ابوحمزه، تفسیر ترتیبی، تفسیر موضوعی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
فصل اول: شناخت آغازین	
۳	بخش اول: نقشه پژوهش.....
۳	۱- بیان مسأله.....
۴	۲- اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۴	۱-۲- فواید نظری.....
۵	۲-۲- فواید کاربردی.....
۵	۳- هدف های تحقیق.....
۵	۱-۳- هدف کلی.....
۵	۲-۳- هدف جزئی.....
۵	۴- سؤالهای پژوهش.....
۶	۱-۴- سوال اصلی.....
۶	۲-۴- سوالات فرعی.....
۶	۵- مبانی نظری و پیشینه تحقیق.....
۱۱	۶- جامعه آماری.....
۱۱	۷- ابزارهای تحقیق.....
۱۱	۸- روش تحلیل داده‌ها.....
۱۲	بخش دوم: مفهوم شناسی.....

۱- مفاهیم بنیادی.....	۱۲
۱-۱- دعا.....	۱۲
۲-۱- حیات.....	۱۴
۲- مفاهیم عملیاتی.....	۱۶
۱-۲- رشد.....	۱۶
۲-۲- امامت.....	۱۹
۳-۲- دین.....	۲۱
۳- بررسی سندی دعای ابو حمزه.....	۲۴
۴- جایگاه دعای ابو حمزه در آموزه های نیایشی اهل البیت.....	۲۸
۵- معیارهای دریافتی نقد این پژوهش.....	۳۰

فصل دوم: تفسیر ترتیبی متن

بخش اول: اندیشه مبنای حیات.....	۳۴
۱- درک وضعیت در نسبت با خویش و خدای خویش.....	۳۴
۱-۱- درک نسبت با خویش و با خداوند.....	۳۴
۲-۱- درک خواهانی های خویش.....	۳۵
۳-۱- روشن بینی به نظام حیات.....	۳۶
۲- زاویه دید: چشم انداز و خاستگاه نگاه و ادراک.....	۳۷
بخش دوم: راهبری بینش بنیاد ظرفیت ها.....	۳۸
۱- جهت بخشی انگیزشی.....	۳۹
۲- جهت بخشی موضع دار.....	۴۰
۳- جهت بخشی در بزنگاه بحران و علی رغم کاستیها.....	۴۰
۴- بازخوانی مستمر جهت گیریها.....	۴۰

بخش سوم: ظرفیت برای تغییر، دریافت روشن بینی به مسیر و فرآیند حیات (فرآیند رشد) ۴۱

- ۱- ضرورت نقشه راه..... ۴۲
- ۲- ضرورت باور به امید تغییر..... ۴۲
- ۳- روشن بینی به دستاوردها..... ۴۲
- ۴- عزم و آهنگ اقدام..... ۴۳
- ۵- ظرفیت برای تنش..... ۴۳
- ۶- آمادگی برای بازخوانی..... ۴۳
- ۷- باورهای یگانه ساز شخصیت..... ۴۳
- ۸- رویکرد فراظرفیتی..... ۴۳
- ۹- حس قرار ثبات انگیزشی شخصیت برای مدیریت تغییر..... ۴۳
- ۱۰- الگو مداری تغییر..... ۴۴

بخش چهارم: نقد توصیفی وضعیت موجود خویش: جایی که ایستاده‌ام..... ۴۵

- ۱- خودآگاهی انتقادی به خویش..... ۴۵
- ۲- انگیزش خودآگاه برای بازسازی خویش..... ۴۵
- ۳- مبتنی بر هستی‌شناسی جامع‌نگر به خداوند..... ۴۶
- ۴- جای بخشی فرایند بازخوانی در فرایند کلان بهره‌وری بهینه ظرفیتها..... ۴۶

بخش پنجم: تا وضعیت مطلوب تا بالغ‌ترین اوج از متن ویژگی‌های عینی انسانی خویش..... ۴۸

- ۱- سرریزی روشن‌بینی به غایت به نظام انگیزه‌ها..... ۴۸
- ۲- تمرکز بر میانداری نسبت خویش با خداوند در فرایند مدیریت تغییر..... ۴۹
- ۳- انسان‌شناسی سیال در فرایند راهبری خود در نسبت با گستره اسماء فعل هدایت به رشد..... ۵۰
- ۴- گستره تبدیل شخصیت و ظرفیت یابی تغییر..... ۵۱

بخش ششم: فصل جامع فراانگیزش رشد.....	۵۳
۱- انگیزش و خواهانی چیزها چونان جاری در وجود.....	۵۵
۲- به همراه جهت یابی نبوی علوی، جهت بخشی داشته ها و دریافتها.....	۵۵
بخش هفتم: حس حضور، فهم خودی راهبر: انسان‌شناسی خودی سالک.....	۵۷
۱- درک و وضعیت، درک فاصله.....	۵۷
۲- تبیین چراییهای نوسان.....	۵۸
۳- حکایت امید به بازخوانی خویش و تداوم سلوک بر صراط.....	۵۸
بخش هشتم: اشراف به خود سالکی خویش، به «خود فعال» خویش.....	۶۰
۱- بازخوانی چند باره درباره خویش از چشم انداز مدیریت زمان.....	۶۱
۱-۱- زمان حال را دریاب و خویش را در زمان حال تجربه کن.....	۶۱
۱-۲- برای ظرفیت داری درست زمان حال با گذشته خویش صمیمانه و صادقانه تعامل کن از آن عبرت بیاموز و عبور کن.....	۶۳
۱-۳- چاره ای برای آینده اندیشیدن.....	۶۴
بخش نهم: شکل‌گیری نهایی الگوی زندگی و مدیریت تغییر.....	۶۵
۱- غیرت‌ورزی تغییر.....	۶۵
۲- از عجز و انقطاع تا اعتصام و استعانت.....	۶۷
بخش دهم: وحدت هویت با تجربه‌های ناب توحیدی: رتبه اعتصام پس از عجز.....	۶۹
۱- هماهنگی زبان و اقدام.....	۶۹
۲- هماهنگی ظرفیت و مدیریت.....	۶۹
۳- هماهنگی جهت‌گیری انگیزشی زندگی و روحی.....	۶۹
۴- هماهنگی احساس و عملکرد.....	۷۰
۵- تجربه های باطنی.....	۷۰

- ۶- تجربه‌های انقطاع ۷۰
- ۷- بلوغ توبه و تبدیل توبهای فرانگیزشها ۷۱
- بخش یازدهم: وحدت انگیزی حیات ۷۴
- بخش دوازدهم: میانداری خودی بالغ ۷۶
- ۱- به کساء اهل بیت رسول درآمدن ۷۷
- ۲- جریان بالغ و سرشار راز ورزی عاشقانه ۷۸
- ۳- گسترش حکمی همه شخصیت ۷۸
- ۴- تجربه عجز و انقطاع و اعتصام ۷۹

فصل سوم: الگوی کلان نظریه حیات

- بخش اول: ساختار تحلیلی الگوی موضوعی و نظامواره نیایش ابوحمزه ۸۲
- بخش دوم: مبانی نظری الگوی رشد ۱۰۱
- ۱- بنیان فلسفه دینی اندیشه رشد ۱۰۱
- ۱-۱- تعریف دین به حرکت و رشد ۱۰۱
- ۲-۱- تعریف دین به ساحات وجودی انسان ۱۰۸
- ۳-۱- تعریف دین به حیات و عرصه‌های تحلیلی آن ۱۱۶
- ۲- بنیان انسان‌شناخت اندیشه رشد ۱۲۴
- ۲-۱- سطح اول: سطح کیستی هستی شناخت انسان ۱۲۵
- ۲-۲- سطح دوم: سطح روان شناخت شخصیت انسانی ۱۲۶
- ۲-۳- سطح رشد شناخت شخصیت آدمی ۱۳۷
- ۳- بنیان حیات شناخت اندیشه رشد ۱۳۸
- ۳-۱- پرسش از چیستی و چرایی حیات ۱۳۸
- ۳-۲- پرسش از چگونگی‌های حیات ۱۴۲

بخش سوم: الگوی مطلوب یا هنجارین رشد - حیات.....	۱۴۶
۱- شاخصه های زندگی مطلوب.....	۱۴۶
۱-۱- از سامانه انگیزهها و فراانگیزهها.....	۱۴۶
۱-۱-۱- فصل جامع فراانگیزش رشد.....	۱۴۶
۱-۱-۲- وحدت انگیزشی حیات.....	۱۷۴
۲-۱- از سامانه روشها.....	۱۴۸
۲- مراحل رشد انسانی.....	۱۴۹
۲-۱- سطوح ظرفیتها (مسیر و فرایند رشد).....	۱۴۹
۲-۲- اشراف انتقادی به خودی سالک.....	۱۵۰
۳- در چیستی انسان از خود فرارونده.....	۱۵۱
۴- اصل امامت در الگوی مدیریت حیات.....	۱۵۶
۴-۱- میانداری خودی بالغ.....	۱۵۷
۴-۲- وحدت هویت در خودی سالک محمدی.....	۱۵۸
فصل چهارم: نظریه معنی داری زندگی و مدیریت موقعیت	۱۸۹
۱- الگوی معنی داری زندگی.....	۱۵۹
۲- الگوی معنی داری زندگی با دعای ابوحمزه.....	۱۶۰
۲-۱- تجربه زیست اخلاقی بر بنیان از خودشدگی تا خودبودگی.....	۱۶۱
۳- مدیریت موقعیت.....	۱۶۲
نتیجه گیری.....	۱۷۰
فهرست منابع.....	۱۷۴

مقدمه

پرسش از معنای زندگی یکی از دغدغه‌های همیشگی بشر است و همواره در پی یافتن پاسخی برای آن است. سنت اهل البیت علیهم‌السلام گزارش‌گر کامل و روشنی برای پاسخ به این پرسش است و می‌تواند به عنوان الگوی عینی و عملکردی رشد باشد. و از میان مضامین بسیارگرانقدری که از این امامان طریق حکمت و رشد به ما رسیده است دعای ابوحمزه امام زین العابدین علیه‌السلام با مضامینی ژرف و عمیق، می‌تواند به عنوان الگوی راهبری رشد و معنی‌داری زندگی معرفی شود.

دعای ابوحمزه آشکارگی و زبان‌داری خواهانی معنادار تمامیت زندگی پاک است. مروری بر آموزه‌های دعای ابوحمزه نقطه‌های نظام‌واره راهبردی الگوی حیات را توضیح می‌دهد. پژوهش پیش‌رو در دو مرحله تفسیر ترتیبی دعا و تفسیر موضوعی دعا این نقطه‌های راهبردی را توضیح می‌دهد.

ساختار پژوهش پیش‌رو در سه فصل تنظیم گردیده است:

- ۱- فصل اول «شناخت آغازین»، شامل کلیات پژوهش و مفهوم شناسی واژگان است.
  ۲. فصل دوم «تفسیر ترتیبی دعای ابوحمزه» شامل دوازده بخش تفسیری فرازهای درونی نیایش ابوحمزه است.
  ۳. فصل سوم با عنوان «الگوی کلان نظریه حیات»، شامل چهار بخش: ساختار تحلیلی الگوی موضوعی و نظام‌واره حیات، بنیان نظری الگوی حیات، الگوی مطلوب یا هنجارین رشد - حیات و نظریه معنی‌داری زندگی می‌باشد.
- آنچه این قلم به وسع خویش دریافته است نمونه گام آغازین در آستانه مکتب آل‌البیت علیهم‌السلام است و تقدیمی است به رسم ادب شاگردی، تا اهل نظر به وسع برتر خویش بدان نظر افکنند و این آستانه کوششی سامان و مضمون بایسته‌تری بیابد.

فصل اول

شناخت آغازین

بخش اول: نقشه پژوهش

بخش دوم: مفهوم شناسی

بخش اول

نقشه پژوهش

۱- بیان مسأله

آدمی دارای سه ساحت برجسته وجودی «دانایی»، «خواهانی» و «توانایی» است:

- قابلیت «دانایی» از خودآگاهی تا بینش به خویش، به هستی، به خداوند، به جامعه و تاریخ و نسبت خویش با این همه تا شناخت چیزها و کس‌ها و چرایی‌ها و چگونگی‌ها و تا شعور: یعنی راه بردن فهم خویش تا زندگی؛

- قابلیت «خواهانی» یعنی انگیزش و فراانگیزش تغییر، پیشرفت و رشد و کشش و احساس و عاطفه و عشق‌ورزی و ایمان و گذار از عشق‌های کوچکتر به عشق‌های بزرگتر

- تا قابلیت «عملکرد انگیزشی»، توانایی برای تغییر دادن، چه در نسبت با خویش (اخلاق) و چه در نسبت با خداوند (عبادت) و چه در نسبت با طبیعت و جامعه (حقوق)

«دین انبیایی» الگوی راهبر زندگی، الگوی راهبری انسان و به تعبیری راهبری ساحت‌های یادشده وجودی رو به آرمان رشد بر بنیان دو منبع عقل و وحی و در برآیند آن سنت اهل بیت علیهم‌السلام، است. الگویی شامل بینش‌ها و شناخت‌ها و دانش‌ها و شعورها و ارزش‌ها و هنجارها و شایدها و بایدها و نشایدها و نبایدها در راهبری فصل خواهانی وجود و روش‌ها در جهت‌بخشی قابلیت‌های عملکردی آدمی است. و نیایش خواهانی آن آرمان رشد با آن جریان وجودی سه‌وجهی است با زیباترین زبان تصویری جامعیت این وجود در ژرفای آن ابعاد وجودی.

«نیایش» فصل فراانگیزشی دیانت انبیایی است و در این میان است نیایش لطیف و روشن‌بین ابوحمزه ثمالی در زبان بالغ آن راهبر آدمیت و تدبیر. نیایشی در بالغ‌ترین فصل پرستش و سلوک و حیات.